

СКРЯБІН О. М.,

доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики
(Класичний приватний університет)

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.6.1.32>

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСТАВИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

У статті розглянута проблематика застосування застави в сучасному українському кримінальному процесі. Проаналізовано питання щодо можливості внесення застави підозрюваним або обвинуваченим чи іншою юридичною / фізичною особою. Розглянуті умови, що обмежують коло осіб, які можуть виступати заставодавцями.

Висвітлено, що застава у кримінальному процесі може виступати самостійним заходом або бути альтернативою тримання під вартою. Частина коштів, які внесені у вигляді застави, може бути використана як відшкодування збитків, завданих кримінальним правопорушенням. Визначено, що застава має превентивний і забезпечуючий характер. Вказаний запобіжний захід спрямований на попередження можливої протидії особи, яка є обвинуваченою чи підозрюваною у кримінальному провадженні. Застава є ефективним засобом, що коригує неправомірну поведінку учасників кримінального процесу.

Превентивний характер застави виявляється в цілях її застосування у кримінальному процесі. Такими цілями є забезпечення того, щоб підозрюваний чи обвинувачений виконував свої процесуальні зобов'язання, покладені на нього; запобігання спробі переховування; знищення доказів чи інших важливих для кримінального процесу речей; незаконного впливу на учасників кримінального провадження; перешкодження кримінальному провадженню та вчинення іншого кримінального правопорушення. Уточнено, що застава є дієвим запобіжним заходом при врахуванні матеріального та сімейного стану, психологічної та соціальної характеристики підозрюваного / обвинуваченого для встановлення розміру застави.

Виділені дискусійні питання, які потребують подальшого вирішення. Важливим є вирішення питання щодо встановлення більш стабільної одиниці обчислення, ніж мінімальна заробітна плата, для встановлення розміру застави у кримінальному процесі. Необхідним є встановлення легальності коштів, які вносяться у вигляді застави. Відкритим є питання недоцільності застосування такого запобіжного заходу як застава до соціально-небезпечних осіб за тяжкі та особливо тяжкі злочини. Наголошено на необхідності врегулювання вказаних питань для оптимізації застосування застави як запобіжного заходу в сучасному кримінальному судочинстві.

Ключові слова: кримінальний процес, застава, запобіжний захід, аспект, кримінальне судочинство.

Scriabin A. N. Problematic aspects of the use of bail in criminal proceedings

The article considers the issue of the use of bail in the modern Ukrainian criminal process. The issue of the possibility of posting bail by a suspect or accused or other legal entity / individual is analyzed. Conditions that limit the number of persons who

can act as mortgagors are considered. It is clarified that bail in criminal proceedings can be an independent measure or an alternative to detention.

Part of the funds, which are paid in the form of bail, can be used as compensation for damages caused by a criminal offense. It is determined that the pledge is preventive and security. This precautionary measure is aimed at preventing possible counteraction by a person who is accused or suspected of criminal proceedings. Bail is an effective means of correcting the misconduct of participants in criminal proceedings. The preventive nature of bail is manifested in order to use it in criminal proceedings.

These objectives are: to ensure that the suspect or accused person fulfills his or her procedural obligations; prevention of attempted concealment; destruction of evidence or other important things for the criminal process; illegal influence on participants in criminal proceedings; obstruction of criminal proceedings and the commission of another criminal offense. It is clarified that bail appears to be an effective precautionary measure taking into account the material and marital status, psychological and social characteristics of the suspect / accused to establish the amount of bail.

Discussion issues that need further solution are highlighted. The topical issue is taking into account the marital and material condition of the mortgagor. It is important to address the issue of establishing a more stable unit of account than the minimum wage to establish the amount of bail in criminal proceedings. It is necessary to establish the legality of funds deposited as collateral. The question of the inexpediency of applying such a precautionary measure as bail to socially dangerous persons and for serious and especially serious crimes is open. Emphasis is placed on the need to resolve these issues to optimize the use of bail as a precautionary measure in modern criminal proceedings.

Key words: *criminal proceedings, bail, precautionary measure, aspect, criminal proceedings.*

Вступ. Основним напрямом розвитку сучасного кримінального судочинства є забезпечення гарантій і захисту прав особистості. Пріоритетними принципами, які лежать в основі удосконалення правових і законодавчих норм, що регулюють кримінальний процес, є гуманізм і демократичні цінності.

Запобіжні заходи відіграють важливу роль у розвитку кримінального судочинства. Інститут запобіжних заходів розвивається і вдосконалюється під впливом суспільних і політичних змін. Від того, як застосовуються запобіжні заходи, залежить ефективність правоохоронної та правозастосовної діяльності в сучасному українському суспільстві.

Проблематика застосування застави як запобіжного заходу нині постає проблемним питанням в межах кримінального судочинства. Це зумовлено існуванням дискусійних питань щодо встановлення розміру застави, перевірки легальності коштів, які вносяться у вигляді застави, та перевірки сімейного і матеріального стану заставодавця.

Проблематика застосування застави як запобіжного заходу у кримінальному процесі є актуальною серед сучасних науковців. Серед учених, які досліджували застосування застави в кримінальному судочинстві, доцільно виокремити наукові роботи Ю.М. Грошевого, В.Ю. Дрозда, О.В. Ільченко, О.В. Капліна, В.Г. Крайнюк, П.М. Маланчука, В.О. Січко, В.Я. Тація. Вчені зробили вагомий внесок у дослідження застави як запобіжного заходу в кримінальному процесі. Проте необхідно зазначити, що нині щодо питання використання застави ведуться дискусії, тому вказана проблематика потребує більш детального дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження проблемних аспектів використання застави в сучасному українському кримінальному процесі.

Результати дослідження. Запобіжні заходи – це один із видів заходів, які забезпечують кримінальне провадження. Застава є запобіжним заходом, в основі якого лежить матеріальна, тобто економічна зацікавленість особистості в збереженні коштів і виконанні зобов'язань перед іншими особами (заставадателями) зі сторони підозрюваного (обвинуваченого).

У ч. 2 ст. 182 КПК України визначається, що застава може бути внесена як самим підозрюваним, обвинуваченим, так і іншою фізичною чи юридичною особою (заставадателем). Таке правило дає можливість застосування застави як запобіжного заходу й при відсутності у підозрюваного, обвинуваченого матеріальних коштів, які можуть бути надані як гарантії його належної поведінки [1, с. 313].

У ч. 2 ст. 182 КПК визначається обмеження щодо кола осіб, які можуть бути заставадателями. Так, заставадателем не може бути юридична особа державної або комунальної форми власності або така, що фінансується з місцевого, державного бюджету або в статутному капіталі якої є частка державної, комунальної власності, або яка належить державному, комунальному суб'єкту господарювання [2, с. 98].

Можливе використання застави у кримінальному процесі як самостійного заходу, так і у вигляді альтернативи триманню під вартою. Доцільно згадати думку О.С. Петрова, який говорить, що факт внесення застави є підставою для звільнення підозрюваного, обвинуваченого з-під варті [3, с. 110]. П.М. Маланчук зазначає, що «законодавець встановлює, що у деяких випадках частиною суми застави відшкодовуються збитки, які були завдані кримінальними правопорушеннями» [4].

Щодо характеру запобіжних заходів, то доцільним є зауваження, що запобіжні заходи носять превентивний і забезпечуючий характер та спрямовуються на попередження можливої протидії зі сторони підозрюваного, обвинуваченого у кримінальному провадженні; вони є ефективним засобом корекції неправомірної поведінки учасників кримінального судочинства [1, с. 299].

Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій та А.Р. Туманянц у своїй роботі стверджують, що вияв превентивного характеру запобіжних заходів має відображення в цілях використання цих засобів. Такими цілями є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на них процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам: 1) переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; 2) знищити / сховати або спотворити будь-яку з речей або документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; 3) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому кримінальному провадженні; 4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; 5) вчинити інше кримінальне правопорушення, у якому підозрюється обвинувачений [1, с. 299].

В.О. Січко доцільно зауважує про дієвість вказаного запобіжного заходу у разі врахування матеріального становища підозрюваного, обвинуваченого, а також його соціальної та психологічної характеристики при встановленні суми застави [5, с. 61].

Ще одним дискусійним моментом дослідження застави як запобіжного заходу у кримінальному процесі є врахування матеріального та сімейного стану заставадателя. Важливою є думка В.О. Січко, який вважає, що необхідність врахування вказаних аспектів зумовлюється певними чинниками: «По-перше, існуюча нині регламентація цього питання не враховує реальну можливість заставадателя внести заставу, що може спричинити встановлення настільки непомірного розміру застави, який за конкретних обставин є занадто завищеним і недоцільним для забезпечення виконання покладених на підозрюваного, обвинуваченого обов'язків; по-друге, достатній (з огляду на майновий стан підозрюваного, обвинуваченого), але незначний (порівняно із заможним станом заставадателя) розмір застави не буде ефективним і не дозволить гарантувати виконання відповідних зобов'язань щодо належної поведінки і явки» [6, с. 272].

Ще одним питанням, яке викликає дискусії серед науковців, є визначення розміру застави залежно від мінімальної заробітної плати. Ми погоджуємося із думкою В.Ю. Дрозда, який стверджує, що недоліком чинного КПК є те, що при визначенні та обчисленні розміру

застави використовують мінімальну заробітну плату, яка є нестабільною, на відміну від більш стабільної одиниці для обчислення – неоподаткованого мінімуму доходів громадян [7, с. 74].

Актуальним є питання недоцільності застосування застави до соціально-небезпечних осіб, за тяжкі та особливо тяжкі злочини. Так, застава не може бути застосована до осіб, які підозрюються у вчиненні умисного, тяжкого чи особливо тяжкого злочину, та осіб, до яких раніше застосовувався такий запобіжний захід із подальшим його порушенням підозрюваним або обвинуваченим [7, с. 74].

Важливо вказати на існування не врегульованого на законодавчому рівні питання у кримінальному процесі щодо встановлення легальності коштів, які вносяться у вигляді застави. На думку К.В. Попова, актуальним і маючим дискусійний характер у спеціальній юридичній літературі є також питання стосовно необхідності при застосуванні запобіжного заходу у вигляді застави встановлювати легальність походження коштів, що вносяться як предмет застави [8, с. 192].

Щодо встановлення розміру застави, то В.Ю. Дрозд говорить, що встановлення відносно «безальтернативного» розміру застави, який буде залежати виключно від розміру неправомірної вигоди або вартості одержаного злочинним шляхом майна, може призвести до непоодиноких випадків, коли підозрюваний (обвинувачений) буде неспроможний сплатити саме таку суму, а тому щодо нього будуть невинувато застосовані інші більш суворі види запобіжних заходів [7, с. 78]. За такого підходу суд позбавляється можливості вирішення цих проблемних питань з огляду на результати оцінки доказів вини підозрюваного чи обвинуваченого, які були зібрані під час досудового розслідування, що є неприпустимим.

Висновки. Враховуючи викладене вище, можна зробити висновок, що застосування застави в сучасному українському кримінальному процесі набирає актуальності. Нині важливим є вирішення та врегулювання на законодавчому рівні питань щодо встановлення розміру застави щодо більш стабільної одиниці обчислення, ніж мінімальна заробітна плата; врахування матеріального та сімейного стану заставодавця; недоцільності застосування застави до соціально-небезпечних осіб за тяжкі та особливо тяжкі злочини; встановлення легальності коштів, які вносяться у вигляді застави. Слід зауважити, що врегулювання вказаних питань послугує поліпшенню українського законодавства в сфері застосування застави у кримінальному процесі.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процес : підручник / Ю.М. Грошевой, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та інші, за заг. ред. В.Я. Тація, О.В. Капліної, О.Г. Шилю. Х. : Право, 2014. 824 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 1 квітня 2013 року. (ОФЦ. ТЕКСТ). К. : ПАЛИВОДА А.В., 2013. 328 с. (Кодекси України).
3. Петров О.С. Актуальні питання застосування застави як різновиду запобіжного заходу за чинним Кримінальним процесуальним кодексом України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. С. 110–112.
4. Маланчук П.М., Голованова В.І. Застава у системі запобіжних заходів чинного кримінально-процесуального законодавства України. *Правові горизонти*. 2017. С. 73–77.
5. Січко В.О. Обрання, скасування або зміна запобіжного заходу у судовому провадженні : дис. канд. юрид. наук: 12.00.09. Х., 2015, 276 с.
6. Січко В.О. Застава як запобіжний захід у кримінальному провадженні: окремі питання застосування. *Право і суспільство*. 2018. № 4, ч. 2. С. 269–274.
7. Дрозд В.Ю. Проблемные аспекты применения залога как одного из видов мер пресечения, не связанных с ограничением свободы лица. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2016. № 1. С. 72–80.
8. Попов К.В. Проблемы участия суда в применении мер пресечения : дисс. канд. юрид. наук: 12.00.09 / Кубан. гос. ун-т. Краснодар, 2004. 220 с.

